

MÜELLİFİ MEÇHUL İKİ FÜTÜVVET-NÂME*

TWO *FUTUWWAT-NÂME* WITH UNKNOWN AUTHOR

AYSUN ÇELİK**

Öz

Fütüvvet-nâmeler, dinî ve dünyevi yönü olan insanın her iki hayatını da şekillendirmeyi gaye edinen; ferdî ve içtimai düzenini tesis eden, toplumsal nizâmı ve örgütlenmeyi teşhiz eden, kültürel birlikteliği besleyen, iktisadi gelişmeyi destekleyen, hukuki meselelere eğilen, ideal insanı tarif eden ve ideal topluma rehber olan metinlerdir. Fiziksel, zihinsel ve duysal bakımdan insana dair bir form ortaya koyan fütüvvet-nâmeler, esaslar noktasında ayetlere, hadislere ve tasavvufa bağlı kalarak hem ahlaki hem de edebî bir türü ifade etmektedir. XIII. yüzyıldan bu yana manzum ve mensur olarak pek çok Türkçe fütüvvet-nâme kaleme alınmış, en önemli ve hacimli olanları üzerinde birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Fakat kütüphanelerde hâlâ bilim dünyasına tanıtılmamış fütüvvet-nâmeler bulunmaktadır. Bu durum, fütüvvet-nâmelerin anonimleşecek kadar yaygınlaştığını, bu türe halkın rağbetinin ve ehlinin talebinin çok olduğunu göstermektedir. Ve elbette bu durum, aynı zamanda, fütüvvet-nâmeler hakkında son sözü söylemeyi de geciktirmektedir. Bu çalışmada; Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer alan 06 Mil Yz A 2031/1 numarada kayıtlı el yazması bir mecmua içinde, 1b-10b yaprakları arasında peş peşe bulunan, müellifi bilinmeyen iki fütüvvet-nâme üzerinde durulmuştur. Birinci fütüvvet-nâmede ana konu ve olay, nakîbin bir küçeği erenler huzuruna çıkarılması ve erenlerden ıcazet dilemesi etrafında şekillenmiştir. Ayrıca üstad ile şakird arasındaki ilişki üzerinde de önemle durulmuştur. Eserde "selam vermek, nefes vermek, dükkân süpürmek, sofrâ çekmek, hak talep etmek, yol atası, yol kardeşi" gibi konuları kapsayan fütüvvet adabı ve erkânı işlenmiş; fütüvvetle ilgili soru ve cevaplara yer verilmiş; ayetlerle konular desteklenmiş; nasihatler, dualar edilmiş; tercümanlar eklenmiştir. İkinci fütüvvet-nâmede ise dört sayfa kopmuş olup, eserin genelinde Hz. Ali'nin belini bağladığı kişiler ve Hz. Selman'ın belini bağladığı silsile ile kişilerin temsil ettikleri meslekler sırasıyla anlatılmıştır. İlim âlemine tanıttığımız bu iki eserin fütüvvet-nâme literatüründeki önemi ve yeri, ilk eserin fütüvvet erkânı özelinde hazırlanmış mensur-manzum bir metin olması; ikincisinin de bel bağlama ve silsile konusunda bilgiler içermesiyle ilgilidir.

Anahtar Kelimeler: Fütüvvet-Nâme, Erkân, Adab, Bel Bağlama, Silsile.

Abstract

Futuwwat-nâmes aim to shape the religious and worldly lives of people. They are texts that establish individual and social order, equip social order and organization, nurture cultural unity, support economic development, deal with legal issues, describe the ideal person and guide the ideal society. *Futuwwat-nâmes*, which reveal a form of human being physically, mentally and emotionally, express both a moral and a literature by adhering to verses, hadiths and mysticism in terms of principles. Since the 13th century, many Turkish *futuwwat-nâmes* have been written in verse and prose, and many scientific studies have been carried out on the most important and voluminous ones. However, there are still *futuwwat-nâmes* in libraries that have not been introduced to today's scientific world. Although this delays the final word on *futuwwat-nâmes*, which is a valuable literary genre, it is a valuable proof that *futuwwat-nâmes* have become so widespread that they become anonymous and that the popular and popular demand for this genre is very popular. In this study, two *futuwwat-nâmes*, whose author is unknown, found one after the other between 1b-10b sheets in a manuscript book registered at 06 Mil Yz A 2031/1 in the Ankara National Library Manuscripts Collection. In the first *futuwwat-nâme*, the main subject and event was shaped around the master's bringing a student before the saints and asking for permission from the saints. In addition, the relationship between the master and the disciple was emphasized. In the work, the etiquette and etiquette of *futuwwat*, covering subjects such as "greeting, exhaling, sweeping the shop, drawing the table, claiming rights, ancestor of the road, brother of the road" are handled; questions and answers about futuwwat; topics were supported with verses; advice, prayers were given; translators have been added. In the second *futuwwat-nâme*, four pages were broken, and in the work, the people who were tied by Hazrat Ali and the lineage with which Salman tied his waist and the professions represented by the people were explained in order. The importance and place of these two works, which we introduced to the world of science, in the literature of *futuwwat-nâme*, the fact that the first work is a text prepared specifically for the order of *futuwwat*, the second is related to the fact that it contains information on reliance and its succession.

Keywords: *Futuwwat-Nâme*, Moral Rules, Rules of Decency, Reliance, Lineage.

* Geliş Tarihi/Received: 01.10.2022, Kabul Tarihi/Accepted: 20.11.2022, DOI: <https://doi.org/10.34189/hbv.104.006>.
** Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı. E-mail: aysuncelik@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4734-1676>.

Giriş

Fütüvvet, “genç, yiğit, cömert, kahraman, genç hizmetçi, delikanlı, kuvvetli (Ataç, 2017, II:775) anlamlarını havi geniş bir mefhumdur. Bu manaları öteden beri bilen ve bu özellikleriyle bilinen Türklerde fütüvvet, dünyevi ve uhrevi bir yaşantıyı imar eden, ideal insanı inşa eden, ideal toplumu ihya eden bir hayat felsefesine dönüşmüştür.

VIII. yüzyılda Irak ve İran’da doğan fütüvvet, Horasan ve Şam’da gelişmiş, XII. yüzyılın ortasında Anadolu, Suriye ve Mısır’da Ahilik adıyla yayılmıştır. 34. Abbasi halifesi En-Nâsır (ö. 1225) fütüvvet faaliyetlerini başlatan ilk kişi olarak anılmaktadır. 1182’de törenle fütüvvet elbisesi giyen Nâsır, müşaviri Şehabeddin Sühreverdî’ye (ö. 1234) teşkilâtı organize etmesi görevini vermiştir. Sühreverdî, Nâsır’ın elçisi sıfatıyla çevre ülkelere fütüvvete dair fermanlar göndermiştir. I. İzzeddin Keykavus (ö. 1220) ile kardeşi Alâaddin Keykubat (ö. 1237) gibi Selçuklu sultanları da fütüvvet hareketine destek vermiş, Anadolu’da bir teşkilat olarak kabul edilmesini sağlamışlardır. Osmanlı döneminde de teşkilatın yapısı loncalar vasıtasıyla da geniş kitlelere yayılmıştır (Altın, 2018, 21-22; Coşkun, 2021, 77).

Türklerin fütüvveti; dinî unsurlarla beslenen, millî unsurlarla bereketlenen bir geleneği ifade eder. Bu fütüvvetin tarifi ve tafsilatı ise fütüvvet-nâmelerde kayıtlıdır. İbadet ve merasimleri tanıtan, usul ve kuralları adeta resmeder gibi anlatan fütüvvet-nâmeler, aynı zamanda ferdi, içtimai ve iktisadi değer üreten Ahi teşkilatının da kılavuzu olmuştur.

Fütüvvet-nâmeler kaynak olarak ayet, hadis, kıssa, menkıbe gibi dinî unsurlardan istifade etmiş, tasavvuftan, çeşitli inanışlardan ve gelenekten beslenmiştir. Fütüvvet-nâmeleri esas aldıkları konulara göre üç dalda incelemek mümkündür. Bunlardan ilki Sufi Fütüvvet-nâmeler olup, bunlar IX-XIII. yüzyılda tasavvuf kaidelerini ve öğretilerini içeren metinler olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincisi Fütüvvet teşkilatını anlatan Fütüvvet-nâmelerdir ki, bunlar XIII-XIV. yüzyılda kaleme alınmış olup, Fütüvvet-nâme sisteminin dinî ve ahlaki nizamnamesi hüviyetini taşımaktadır. Üçüncüsü olan Ahi Fütüvvet-nâmeleri ise Ahi loncalarını, teşkilat yapısını, fütüvvet kurumunun erkân ve adabını anlatan eserlerdir (Ocak, 1996, 13/264-265; Köksal, Ayçiçeği, 2020, 161).

Bilinen en eski Arapça fütüvvet-nâme Abdurrahman Sülemî’nin (ö. 692?) Kitâbü’l-Fütüvvet’si, bilinen en eski Farsça fütüvvet-nâme Hâce Abdullâh Ensârî’nin fütüvvet-nâmesidir (Yılmaz, 2011, 1179). Bilinen en eski mensur Türkçe fütüvvet-nâme Yahya b. Halil b. Çoban el-Burgazi’nin fütüvvet-nâmesi (XIII. yüzyıl) bilinen en eski manzum Türkçe fütüvvet-nâme ise Şeyh Eşref b. Ahmed’in (XV. yüzyıl) fütüvvet-nâmesidir. Bunlardan başka Türkçe önemli fütüvvet-nâmelerden Seyyid Gaybî b. Şeyh Hüseyin’in yazdığı mensur fütüvvet-nâmesini (XV.-XVI. yüzyıl), Tarsuslu Dâ’î’nin manzum fütüvvet-nâmesini (XV. yüzyıl), Radavî’nin (XVI. Yüzyıl) *Miftahu’d-Dekâyık fî Beyânî’l-Fütüvve ve’l- Hakâyık* adını verdiği mensur fütüvvet-nâmesini, Hâce-i Cân Ali’nin mensur fütüvvet-nâmesini (XVI-XVII. yüzyıl), Derviş Mîm Ahmed’in fütüvvet-nâmesini, Yâsin Rifâ’î’nin fütüvvet-nâmesi, Esrâr Dede’nin fütüvvet-nâmesini (XVIII. yüzyıl) de (Torun, 1998, 55-57) burada anmak gerekir.

Yukarıda saydıklarımızın dışında, müellifi bilinmeyen pek çok fütüvvet-nâme, bugün çeşitli kütüphanelerde bulunmaktadır. Bu çalışmada bir mecmua içerisinde peşpeşe yer alan, müellifi ve müstensihî belli olmayan iki fütüvvet-nâme üzerinde durulmuştur. Nüshadaki sırasıyla birinci fütüvvet-nâmenin başlığı “*Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet*”, ikinci fütüvvet-nâmenin başlığı “*Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet-nâme*”dir.

1. Müellifi Meçhul İki Fütüvvet-nâmenin Genel Özellikleri

1.1. Sebeb-i Telif

Her iki fütüvvet-nâmede de açıkça belirtilmiş bir sebeb-i telif bulunmamakla birlikte, eserin yazılış amacı olarak iki olasılık üzerinde durmaktayız. Birincisi; tekke, dergâh, zaviye gibi bir irşat mahallinde okutulmak üzere yazılmış olmaları ihtimalidir. İkinci olarak da “Medrese öğrencilerinin, kısıtlı imkânları nedeniyle derslerde okudukları ders kitaplarını kendilerinin istinsah ettikleri” (Erünsal, 2021, 194; Coşkun, 2021, 82) şeklindeki bilgi, bize ışık tutmaktadır. Buna göre; iki eserin fütüvvet ehli bir kimse tarafından bir ders kitabı ya da tören notları olarak pratik bir biçimde istifade edilmek üzere, Seyyid Hüseyin’in ve Radavî’ninki gibi mufassal büyük fütüvvet-nâmelerin ilgili yerlerinin özeti şeklinde hazırlandığını, metni çoğaltmak gayesiyle yazıldığını da söyleyebiliriz.

1.2. Nüsha Tavsifi

Her iki fütüvvet-nâme de Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu’nda 06 Mil Yz A 2031/1 numarada kayıtlı bir mecmuanın içinde yer almaktadır.

İlk fütüvvet-nâme, mezkûr mecmuanın 1b-7b yaprakları arasında yer alıp “*Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet*” başlığını taşımaktadır. İçerisinde bir “*tercümân*” ve bir de “*tercümân-ı ber-güzâr*” bulunduran bu fütüvvet-nâmede, fütüvvet erkânı ve adabı hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci fütüvvet-nâme de “*Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet-nâme*” başlığıyla birlikte, aynı mecmuanın 7b-10b yaprakları arasında yer almaktadır. Bu fütüvvet-nâmenin ise dört sayfası kopmuş olup, metinde bel bağlama ve silsilelerin konu edildiği görülmektedir.

Ketebe kaydında tarih verilmemiştir. Müellifi veya müstensihi belli değildir. İki fütüvvet-nâme de mensur olup birincisinde kısa bir manzumeye de rastlanmaktadır.

Metin, nesihle kaleme alınmıştır. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Varaklar sonradan tekrar numaralandırılmıştır. Satır sayısı 19’dur. Kâğıt türü suyolu filigranlıdır. Başlıklar kırmızı, diğer yazılar ise siyah mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın cilt ölçüleri 165x105-125x70 mm’dir. Saç kapağı düşmüş, sırtı sertabı kahverengi meşin, miklebli, ebru kâğıt kaplı yıpranmış mukavva bir cilt içinde olup karton kaplıdır. Şirazesı dağınık, söz başları kırmızıdır. Mehmet Tufan Aslan’dan satın alınmıştır.

1.3. İmla Özellikleri

İmla bakımından dikkat çekici bir husus olarak yükleme hâlinin hemze ile gösterildiğini söyleyebiliriz:

“İkinci hizmet oldur ki seccâde’i yirine şalup ri’âyet itmekdür.” (2a)

“Süpürge’i eline bir kerre ala ortayı süpürüp” (4a)

“nağt̄b sofra’ı döşeyüp” (5b)

“revân olan kimesne’i dahı pāk eylediler” (6a)

1.4. Dil ve Üslup Özellikleri

İki fütüvvet-nâme de aynı kalem sahibinden çıkmış olarak sade, akıcı bir üslupla yazılmıştır. Dil bakımından ise bilhassa birinci fütüvvet-nâmede Eski Anadolu Türkçesi hususiyetlerine rastlanmaktadır. Bunları şöyle sunabiliriz:

Kelimeler:

Eyitmek: Söylemek. “Hâzır olan erkân erenler **eydeler** ki...” (5a)

Kaçan: Ne zaman. “**kaçan** nakîb küçekleri alup kaçudan içerü girdükde...” (1b)

Çankı: Hangi. “Diseler ki **çankı** kaçudan girdüñ **çankı** kaçudan çıkduñ” (6b)

Paşmak: Ayakkabı. “...**paşmakda** kerâhiyet vardır.” (4b)

Segirtmek: Koşmak. “Taş tırmadı **segirtti** şehriñ içine girdi.” (3b)

Yalıncağ: Çıplak. “Ve kırk gün yine açlık çekmekdür ve **yalıncaklık** çekmekdür.” (2b)

Ekler:

Zarf-fiil eki “-dukda, -dükde” kullanılmıştır:

“kaçan nakîb küçekleri alup kaçudan içerü gir**dükde**...” (1b)

Çokluk 2. şahıs eki “-sız, -siz” kullanılmıştır:

“Siz erenler nazarında revân itmek ister ne buyururs**ız**.” (2a)

Çokluk 1. Şahıs eki “-vuz, -vüz” kullanılmıştır:

“kulağımız ile bir harâm işitmiş olav**vuz**.” (5a)

Aşağıda iki eserin kaynağı ve muhtevası hakkında ayrı ayrı bilgi verilmiştir.

2. Birinci Fütüvvet-nâme: Hazā Kitāb-ı Fütüvvet

Bu fütüvvet-nâme, nakîbin bir küçeği erenler huzuruna çıkarması ve erenlerden icazet dilemesi hakkındadır. Eserde “*selam vermek, nefes vermek, dükkân süpürmek, sofrā çekmek, hak talep etmek, yol atası, yol kardeşi*” gibi konuları kapsayan fütüvvet adabı ve erkânı işlenmiştir. Ayrıca fütüvvetle ilgili soru ve cevaplara yer verilmiş, ayetlerle konular desteklenmiş, nasihatler, dualar edilmiş, tercümanlar eklenmiştir.

Bu fütüvvet-nâmenin bazı bölümleri, tespitlerimiz göre; Seyyid Hüseyin’in fütüvvet-nâmesinde de geçen bazı adab ve erkân ilkelerini konu etmektedir. Elimizdeki fütüvvet-nâme, nakîbin küçekleri alıp kapıdan girmesi ve cemaat ehlini, şeriat ehlini, tarikat ehlini, marifet ehlini, hakikat ehlini selamlamasıyla başlamaktadır. Ardından küçek tanıtılarak, erenlerin huzurunda icazet verilmesi talep edilmektedir. Aynı konu, Seyyid Hüseyin fütüvvet-nâmesinde şöyle anlatılmıştır:

(...) *Pes nakıybler gerekdür kim ol tâlibi alup mahfıl kapusuna, -ya 'nî pây-mâçana iledele: Irâkıtyler ol makama “kulleteyn-i tarikat” dirler. Andan -nakıyb, ye nakıybün nükabâ, tercümanlık idüp ayda kim: Esselamu aleyküm ya erbabeş şeriatı -ve ya erbabet tarikati, esselamu aleyküm ya ehleş şeddi ve 'l-vefa, esselamu -aleyküm ya ehle 'l-mürüvveti bi 'l-keremi ve ş-seha (...) işbu kardaşımız siz uluların ayağına gelüp (...) hanedan âşiklarına hizmetkâr ola, bu âşikun hakkında ne buyurursız, diye.* (Gölpınarlı, 1955, 94-95).

Çalışmamıza konu olan fütüvvet-nâmede ise ilgili bölüm şu şekilde nakledilmiştir:

Kaçan nakîb küçekleri alup kaçudan içerü girdükde es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i cemâ 'at diye redd-i selâm 'aleyküm selâm yâ tâlib-i ehl-i cemâ 'at. Es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i şerî 'at. Es-selâmu 'aleyküm selâm yâ tâlib-i ehl-i şerî 'at. Es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i tarikat. 'Aleyküm selâm yâ ehl-i 'tarikat. Es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i ma 'rifet. 'Aleyküm selâm yâ tâlib-i ehl-i ma 'rifet. Es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i 'hakikat. 'Aleyküm selâm yâ tâlib-i ehl-i 'hakikat. Selâm bu vechle redd eyleyeler. Andan soñra diyeler kim erenler tarikat karında[ş]ı bir küçek yetiştirdiler. Siz erenler nazarında revân itmek ister ne

buyurursız. Hâzır olan erenler üç kerre Allâhu ekber Allâhu ekber Allâhu ekber lâ ilâhe illallâhu v'allâhu ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-'alîyyi'l-'azîm diyeler andan soñra erenler icâzetiyle diyüp üstâdlarınıñ elleriniñ öpdüre. (1b-2a)

Görüldüğü üzere talibin, nakip tarafından erenlere tanıtılmasındaki usul birbirine çok yakın olmakla birlikte, anlatım iki eserde de farklıdır. Bilhassa tören esnasında söylenen Arapça sözler ya da yapılan tasvirler değişiklik göstermektedir. Örneğin elimizdeki fütüvvet-nâmede nakîb, küçeği erenlere arz ederken “Andan soñra diyeler kim erenler tarîkat qarında[ş]ı bir küçek yetişdirdiler. Siz erenler nazarında revân itmek ister ne buyurursız.” şeklinde kısa bir soru sorar. Fakat Seyyid Hüseyin aynı arzı şöyle detaylıca anlatır:

Gelmekliğimiz Tanrıyçün, durmaklığımız Tanrıyçün, söylemekliğimiz Tanrıyçün, işbu kardaşımız siz uluların ayağına gelüp bu makam-ı insafda durmaklıktan murad oldu kim siz ihtiyarların silsilesine bağlanup, katarına çekilüp, erkân görüp, sahib-tarıyk olup Şâh-ı Merdân kapısına bili bağlu kul ola ve haneden âşıklarına hizmetkâr ola; bu âşıkun hakkında ne buyurursız, diye. (Gölpınarlı, 1955, 94-95).

Bu bakımdan elimizdeki “*Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet*” adlı eserin, Seyyid Hüseyin gibi önemli fütüvvet-nâme sahiplerinin aktardığı bazı bilgileri, kimi zaman özetleyen kimi zaman da genişleten bir fütüvvet-nâme olduğunu söyleyebiliriz.

2.1. Muhtevası

Eser, “*Ey talip bilgil ve âgâh ol kim...*” şeklinde bir hitap ile başlamaktadır. Ardından “*...her kim her kim bu ma'nileri bilmese yidüği harâmdur ve aña şâkird olmak ve öğretmek ve başqa çıkarmak harâm ola. Her kim bu tarîkleri ve bu yolları bilmese ve bu ma'nilere inanmasa aña üstâdluk nâmi isnâddur. Ve pîr-perverliği yokdur. Ve şâkird revân itmesi revâ degüldür vallâhu a'lem.*” denilerek birazdan anlatılacak meselelerin/manaların üstad ve şakird tarafından bilinmesi gerektiği bildirilmiş, bunları bilmemenin haram olduğu vurgulanmıştır.

Üstadın ve şakirdin bilmesi gereken manalar, “*Kitâb-ı Fütüvvet-i Ehl-i Erkân*” başlığı altında anlatılmaya başlanmıştır. Buna göre:

Nakîbin küçekleri alıp kapıdan girmesiyle birlikte, sırasıyla; cemaat ehli, şariat ehli, tarikat ehli, marifet ehli, hakikat ehli selamlanır. Onlardan da selamın karşılığı alınır. Ardından küçek tanıtılarak, erenlerin huzurunda, icazet verilmesi talep edilir.

Bu bölümden sonra “Bâb” başlığı ile birlikte “Besmele yazılmış” ve sual-cevap kısmına geçilmiştir. Tarikin evveli ve ahiri nedir sorusu, “teslimlik” olarak cevaplanmıştır. Üstat ile şakirt arasındaki ahd, birbirlerine karşı nefislerinden emin olmak şeklinde ifade edilmiştir.

Yine bu bölümde üstadın şakirde beş hizmet göstermesi beklenmektedir; birincisi, anahtarı alıp dükkânı açıp süpürge ile ortalığı süpürmektir. İkincisi, seccadeyi serip riayet etmektir. Üçüncüsü üstadın içeceğini doldurmaktır. Dördüncüsü eli bağlayıp edep ile durmaktır. Beşincisi üç gün açlık çekmek, yedi gün dövülüp söğölmek, kırk gün açlık çekip yalın çıplak olmaktır. Bundan sonra bin bir gün çile verilir ve üstadın şakirdinden razı olması beklenir.

“Fasl” başlığı ile birlikte üç nefes bahsi açıklanmıştır. Buna göre; üstat üç nefes verir, sağ yol kardeşi üç nefes verir, sol yol kardeşi üç nefes verir. Yol atasının üç

nefes verdiği ise -metnin devamında anlatılarak- nefes sayısı on ikiye tamamlanır. Bu nefeslerden üçü şeriat, üçü tarikat, üçü marifet, üçü hakikattir.

Ardından “hak talebi” konusu işlenmiş ve örnek olarak “taşın Hz. Musa’dan hak talep etmesi” kıssası anlatılmıştır. Kıssaya göre, Mısır ve Şam kavmi, Hz. Musa’nın tenini göstermemesini cüzzam olduğu iddiasına bağlamaktadır. Allah ise onun herhangi bir hastalığı olmadığını ispat etmek istemektedir. Hz. Musa, bir gün Nil kıyısında gusül almak için elbiselerini çıkarıp bir taş üzerine koyar. Taş, elbiseleri de alarak yuvarlanmaya yani kaçmaya başlar, Hz. Musa dur, der. Taş durmaz, şehrin içine kadar girer. Hz. Musa taşa yetişince asa ile taşa şiddetle vurur. Bunun üzerine taş dile gelerek hakkını ister. Allah, Cebrail’i göndererek Hz. Musa’nın burnundan üç damla kan damlatır. Böylece taşın hak talebi yerine gelir.

Yol nedir sorusu, “*lâ ilâhe illallâh*”; erkân nedir sorusu, “*Muhammed resûlullâh*” şeklinde cevaplanmıştır.

Erkânın beş nişanı anlatılmıştır; birincisi pirden icazet; ikincisi erenlere ardını dönmeden ayakkabısını giymek; üçüncüsü bir ekmeği eline alıp gelmek; sağ ayak ile içeri girmek; dördüncüsü dışarıya sol ayak ile çıkmak; beşincisi ayakkabıda pislik var ise dışarıda bırakmaktır.

“Neredesin” diye sorulursa, “erenler nazarında” denilmelidir. “Neyle berabersin” deseler, “üç ihlas, bir Fatiha ile” diye cevaplanmalıdır. Erenler bunu kabul etmelidir.

Üstat, erenlerden icazet dileyerek selam verir. “*Bu zamana gelinceye kadar ayağımız haram yere basmış, elimiz harama uzanmış, dilimiz yalan söylemiş, gözümüz na-mahreme bakmış olabilir. Siz erenler nazarında hepsi için estagfirullah...*” der. Ve iki dizini çekip oturur. Nakîb, erenler icazetiyle kûçegi alıp kapıya geçip selam verir. Ve erenlerden kûçek için icazet diler. Erenler kabul ederler, üstat sol elini verip öptürür, sağ elini şakirdin başının üzerine koyar, üç kere “berhudar ol” der. Sırasıyla erenler de elini öptürür, kapıya geçirirler. Üstat okumayı biliyorsa hutbesini okur, bilmiyorsa meclisteki birine teklif ederek hutbeyi okutur. Üç İhlas, bir Fatiha ve Elif Lam Mim okunur, dua edilir. Ardından nakîb, erenleri sofraya davet eder. Yedikten sonra dua ederler, üç adım ileri varıp şu tercümanı okur:

*Süleymâna qarıncanıñ nihâni
Çekirge buçu idi armağânı
Süleymânsın şehâ biz bir qarınca
Qarıncadan kabûl it armağânı*

Bu tercümandan sonra “Tercümân-ı Diğer” başlığıyla bir başka tercüman verilir. Burada da üstad ile şakird arasındaki ilişki üzerine sorular sorulur, cevaplar verilir. Şakirde, “üstat sana ne verdi” diye sorulursa, “ben üstadıma iradet, üstadım bana icazet verdi” demesi gerekir. “Hangi kapıdan girdin, hangi kapıdan çıktın” diye sorulsa, “iradet kapısından girdim, icazet kapısından çıktım” denilmelidir.

Bu bölümden sonra sayfa kopmuştur. Yeni sayfa “altı nefes emanetinin” anlatımı ile başlamaktadır.

Fütüvvet-nâme, tarikatta dik başlılığın hata; erenler yolunun teslimiyet ve rıza olduğu vurgulanarak bitirilmiştir.

2.2. Metni

1b**Hazā Kitāb-ı Fütüvvet**

Ey t̄alib bilgil ve āgāh ol kim her kim bu ma'nīleri bilmese yidügi h̄arāmdur ve aña şākird olmak ve öğretmek ve başka çıkarmak h̄arām ola. Her kim bu t̄arīkleri ve bu yolları bilmese ve bu ma'nīlere inanmasa aña üstādlık nāmi isnāddur. Ve p̄r-perverligi yokdur. Ve şākird revān itmesi revā degüldür vallāhu a'lem.

Tercümān-ı Tuḥfe

Elde niyāz. Göñülde piyāz.¹ Faḫrāne elümde ber-güzārum. Muḥibb-i ḥānedān evlāda yārum.

Kitāb-ı Fütüvvet-i Ehl-i Erkān

Kaçan nakīb küçekleri alup kapudan içerü girdükde *es-selāmu 'aleyküm yā ehl-i cemā'at* diye redd-i selām *'aleyküm selām yā t̄alib-i ehl-i cemā'at. Es-selāmu 'aleyküm yā ehl-i şerī'at. Es-selāmu 'aleyküm selām yā t̄alib-i ehl-i şerī'at. Es-selāmu 'aleyküm yā ehl-i t̄arīkat. 'Aleyküm selām yā ehl-i t̄arīkat. Es-selāmu 'aleyküm yā ehl-i ma'rifet. 'Aleyküm selām yā t̄alib-i ehl-i ma'rifet. Es-selāmu 'aleyküm yā ehl-i ḥaḫīkat. 'Aleyküm selām yā t̄alib-i ehl-i ḥaḫīkat.* Selām bu vechle redd eyleyeler. Andan şoñra diyeler kim erenler t̄arīkat ḫarında[şı]

2a

bir küçek yetişdirdiler. Siz erenler naẓarında revān itmek ister ne buyurursız. Ḥāzır olan erenler üç kerre *Allāhu ekber Allāhu ekber Allāhu ekber lā ilāhe illallāhu vallāhu ekber velā ḫavle velā ḫuvvete illā billāhi'l-'aliyyi'l-'aẓīm* diyeler andan şoñra erenler icāzetiyle diyüp üstādlarınuñ ellerinüñ öpdüre.

Bāb Bismillāhirrahmānirrahīm

Ey t̄alibān-ı erkān-ı t̄arīkat. Kaçan kim su'al etseler t̄arīkuñ evveli nedür ve āḫiri nedür. Cevāb budur ki teslīmlīkdür. Ba'dehu üstād-ile şākird mābeyninde. Bir 'ahd vardur ol 'ahd budur ki. Evvel üstād şākird ḫaḫkında nefsine emīn ola. Ve şākird daḫı ḫaḫkında nefsine emīn ola. Cānibeyn şadāḫat ve muşāfāt üzere olalar. Ve üstād şākirdde beş ḫizmet göstere evvelki ḫizmet oldur ki miftāḫı eline teslīm itdikde varup dükkān açup cārub çekmekdür. İkinci ḫizmet oldur ki seccāde'i yirine şalup ri'āyet itmekdür. Üçüncü ḫizmet oldur ki sākīlıkdur. Dördüncü ḫizmet oldur ki el ḫavuşurup edeb ile dura. Beşinci ḫizmet oldur ki andan şoñra

2b

üç gün açlık çekmek. Ve yedi gün dögülüp sögülmek. Ve kırk gün yine açlık çekmekdür ve yalnızcaḫlık çekmekdür. Ba'dehu biñ bir gün çille-i merdān virilür ammā naşibi bir gün olur ol güne yevmü'r-rizā dirler ya'nī üstād şākirdinden rāzı olduğı lāzım u lā-büddür. İcāzet virilüp erkān üzere icāzet niçe virilür. Faşl imdi gerekdür ki üstād olan kimesne üç nefes vire ve sağ yol ve şol yol ḫarındaşı daḫı üç nefes vire cümle on iki nefesdür. Üçi şerī'atdür üçü t̄arīkatdür. Üçi ma'rifetdür. Üçi ḫaḫīkatdür ve ḫaḫīkat ma'rifet-i ḫikmetdür. T̄arīkat gayr-ı ḫāldür. Şerī'at 'āleme nizām içündür daḫı t̄arīkat için de şart budur ki müsāfire ve mücāvire el virürse bu āyet ile el vire:

¹ Bu ifadenin doğrusu "Dilde niyaz, elde piyaz!" şeklindedir.

Bismillāhirrahmānirrahīm İnne'l-lezīne yubāyi 'üneke innemā yubāyi 'ünallāhe yedu'llāhi fevka eydihim fe men nekese fe innemā yenkusu 'alā nefsihi ve men evfā bi-mā 'āhede 'aleyhullāhe fese'yū 'īhi ecren 'azīmā.² Ba'dehu üç nefes ki üstād virür anı beyān idelüm.

3a

Evvvel nefes ki şerī'at emrindedür ki şehādet kelimesine işāretdür ve şehādet imānuñ seccādesidür. Zıkr olınan oğumak ve yazmak ile bilinmez. Pır-perver olup çürütmekden **چوب کندن** (?) kurtıla. İkinci nefes ki tarīkatde şehādetdür imānuñ nürudur ve haqīkatde imān nedür diseler cevāb budur ki cāndur. Faşl geldük imdi yol atası nefesine ki. Üç su'āldür bir elde ve bir ayakda ve bir dilde. Şerī'atde dilün şehādetde ola. Tarīkatde elün şehāvetde ola. Haqīkatde ayağun 'ibādetde ola. Faşl geldük sağ yol qarındaşına ki üç nefes virür su'āl itseler ki revān olduğı haqīkat ile cevāb vir ki bi-izni'llāhi Te'ālā. Diseler ki niçe revān olduñ. Cevāb siz erenler nazarında diye. Faşl geldük şol yol qarındaşına ki üç nefesdür su'āl itseler vücudun kapısı nedür. Haqīkatle cevāb vir ki semi'dür. Faşl su'āl itseler ki Allāhı ne ile izhār eyledün. Tarīkatle cevāb vir ki sem' ile. Diseler ki Müslümān mısın? Şerī'at ile cevāb vir ki *Āmentü billāhi ve melā'iketihī ve kütübihī ve rusūlihī ve'l yevmi'l-āhīri ve bi'l-ķaderi hayrihī ve şerrihī³* āyetiyle her kim 'ilmi ile

3b

'āmīl olur zıkr olınan üslūb üzere cevāb vire. Haqīkat erenleri ortasında hizmet i maqbūl ve loğması helāl ola ve eger cevāb virmezse çürükdür pīre hizmet etmemişdür. Faşl eger sorsalar haq taleb itmek kimden ķaldı. Cevāb Mūsā peygamberden 'aleyhi's-selām zīrā Mışruñ ve Şāmuñ kavmi Mūsā tenin göstermez var ise cudāmdur didiler. Ve Haq Te'ālā celle şānūke Mūsānuñ pākligini diledi ki izhār ide. Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selām ğusl itmek için Nīl mübārekün kenārında āsbābın çıkarup bir taş üzerine koymış idi. Haq emriyle taş revān oldu. Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selām ardına düşüp kıf yā hācer didi. Kıf demek tur dimekdür. Taş turmadı segirtti şehruñ içine girdi. Mūsā 'aleyhi's-selām yetişdi 'aşāyile urdı ammā hiddetiyle şöyle urdı kim 'aşā taşun öte yanına geçdi. Taş dağı Allāh emriyle nuṭka geldi. Hāzret-i Mūsādan haq taleb eyledi. Hāzret-i Haq celle ve 'alā taş haqkın hükm idüp bir āyet

4a

bağlayup Hāzret-i Mūsā 'aleyhi's-selām boğazına aşdı Hāzret-i Cebār'il gelüp indī tā kim burnından üç kaṭre ķan tamladı. Haq fermānı yerine geldi. Faşl diseler ki yol nedür erkān nedür. Cevāb yol *lā ilāhe illallāh* erkān *Muḥammed resūlullāhdur*. Dağı diseler ki sen üstāda hizmet itmedün erenler meydānında süpürge çalmadun diseler. Süpürge'i eline bir kerre ala ortayı süpürüp andan şoñra eliyle şakalına yapışma ma'nisi budur ki erenler meydānında şakalum süpürge. Diseler kim ne yirden

²“(Ey Rasūlüm, Hudeybiye gūntünde Rıdvan biatı ile) gerçekten sana biat edenler, (ölünceye kadar emrine bağılılık ve teslimiyet sözü verenler), ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın kuvvet ve yardımı, o biat edenlerin vefa ve sadakatlerinin üstündedir. Onun için kim (biatından, verdiği sözden) cayarsa, ancak kendi aleyhine caymış olur. (Bunun cezası kendine aittir). Kim de Allah'a söz verdiği şeyi yerine getirirse, Allah da ona (yarın kıyamette) büyük bir mükāfat verecektir. (Fetih Sūresi, 48/10) Meal için bk. A. Fikri Yavuz. *Kur'ān-ı Kerim ve Meāl-i Ālisi*. İstanbul: Sönmez Yayınları, 2002.

³“Ben, Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, āhīret gūnüne, kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inandım.”

geldün ve andan ne getürdüñ. Cevâb erenler selâmuñ getürdim diye ve andan ne alıkođuñ diseler. Cevâb erenler selâmuñ alıkoğum diyü cevâb vire. Cevâb diseler ki pırinden ne getürdüñ. Taşra çık içeri gir erkânda beş nişân vardır erkân erenlerine göstermek farzdur beş nişâni göricek kabûl itmek vâcibdür. Çıkup girince ehl-i erkâna ma'lûm olup bu remzi 'avâma tıyurmayalar mâni' olur zîrâ bir kişi de eksükligüñ ahkâmı tamâm olur. Evvel nişâni budur ki icâzet

4b

pırinden. İkinci nişâni budur ki erenlere ardın dönmeden ayağıkabin giye. Üçüncü nişâni budur ki bir etmegi eline alup gele ol sağ ayağın içeri kıoya. Dördüncü nişâni budur ki eşikden kıapuya şol ayağın taşra çıkara. Beşinci nişâni oldur ki paşmakda kerâhiyet vardır taşra da kıoya gele selâm vire diye ki es-selâmu 'aleyküm yâ ehl-i tarîkat. Ba'dehu etmegi ihtiyâr nazârında kıoya kim. Her ân mu'ayyen ma'rifet bir etmek yanında şat. Erkân erenlerimiz dînine/deynine **جنداء** (?) Muhammede şalâvât. Faş fi aḥvâlü'r-revân. Diseler kim şâkird revân itmek nicedür. Cevâb erkân erenlerinüñ erkânı üzerine ne tarîkle olursa maḥfice söyleyesiz erenler icâzetiyle diye. Zîrâ sağ yol kırındaşınıñ cevâbidur bir def'a beyân olındı idi bi-iznillâhi Te'alâ ne yirdesin diseler erenler nazârında diyesin. Ne ile diseler üç ihlâş süresi bir seb'al-meşâni ya'nî Fâtihâtü'l-Kitâb ile diye erkân erenleri kabûl ideler. Üstâd olan kimesne evvel icâzet dileyüp kıoyup geçüp kıalkup *es-selâm* diye andan şoñra diye kim erenler icâzetiyle

5a

pırımız nazârında icâzet aldık. Bu zamâna gelince ayağımız bir ḥarâm yire başup yâḥüd elimiz ḥarâma uzadup veyâ dilimiz yalan söyleyüp veyâ gözümüz ile bir nâ-mahreme bakup veyâ kıulağımız ile bir ḥarâm işitmiş olavuz. İmdi siz erenler nazârında *estağfirullâh* söyler dilime *estağfiru'llâh* görür gözüme *estağfiru'llâh* tutar elim *estağfiru'llâh* yürür ayağıma *estağfiru'llâh* *estağfiru'llâh* ve'l-ḥamdüli'llâhi velâ ilâhe illallâhi va'llâhu ekber velâ ḥavle velâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîm diye. Ve iki dizin çeküp otura ve nakîb erenler icâzetiyle küçegi alup kıapuya geçe selâm vire. Diye ki erenler tarîkat kırındaşı bir küçek irişdirdi siz erenler nazârında revân olmağ ister ne buyurursız. Hâzır olan erkân erenler eydeler ki *Allâhu ekber Allâhu ekber Allâhu ekber ve'l-ḥamdüli'llâhi velâ ilâhe illallâhi va'llâhu ekber velâ ḥavle velâ kuvvete illâ bi'llâhi'l-'aliyyi'l-'azîm* diyüp kabûl itdük diyeler. Nakîb erenler icâzetiyle diyüp üstâduñ elin öpdüre ve üstâdı şol elin virüp sağ elin şâkirdinüñ başı üstine kıoyup üç kerre berḥûdâr ol

5b

diye. 'Ale't-tertib erenler elin öpdüre kıapuya geçüre. Eger üstâdı okumağ bilürse ḥuṭbesini okuya eger bilmezse ol meclisde bir bilür kimesneye teklîf ide ḥuṭbesini okuya. Şâbiken zıkr olınmış idi üç kerre ihlâş ve bir kerre seb'al-meşâni ve elif lâm mîm okuya el yüze süreler ḥâcetleri kabûl ve du'aları müstecâb ola. Ba'dehu üstâd şâkirdi geçürüp ayağ üzerinde du'â kıilup andan şoñra bir kerre elini nakîb müsteḥfiyye **مستحجب** (?) teslîm ide. Ve nakîb sofrayı eline alup diye kim *Bismillâhirrahmânirrahîm* erenler tarîkat kırındaşınıñ biri ta'âm pişirüvirmiş nazîf ve tayıb ve tâhir ḥâkıında ne buyurursın. Diyeler ki ta'âmı niçün eyledüñ revânım içün daḥı Allâh ecliyçün eyledim dirse *lâ ilâhe illallâh* biz de Allâh içün yeriz diyeler nakîb şofra'ı döşeyüp ta'âmı yidükden şoñra du'â ideler. Ba'dehu resûlullâh rûḥıyçün ve cümle ehl-i imân

içün pâdişâh-ı İslâm devletine du‘â idüp el yüze sürüp kabûl ve mübârek olsun diyeler. Ve ol aradan gideler meclisde hâzırlardan dört kimesnede haqqıñ vardur taleb

6a

eyle diyeler. Bir üstâd ki üç nefesdür ve üç dağı yol atada ve üç dağı sağ yol karındaşında ve üç dağı sol yol karındaşında şu bil kim on iki nefesdür yol ata ve yol karındaş revân olan taleb işâretini ve sözünü göstere. Pîrinden gördi ise yüzleri aq ve üstâdlarına ruşat tâhirlerdir revân olan kimesne‘i dağı pâk eylediler. Eger üstâdsız ise rumûzı göstermeyecek جودشür çürütdür (?). Ve üstâdsızdur ber-güzârı eline alup erkânüñ rumûzın göstereñ karındaşa ta‘lîm itdürel zîrâ çürüt جورت (?) olan kimesne nâ-pâkdür. Kendüsün pîre yetüre erkân olmayınca مهمل (?) olmaz. Tarîkat içinde olmayan kişün loğması herâmıdır v'es-selâm her kim okuya şevâb kızana. Fâtîha okuya bunu yazana velhamdü lillâhi diseler ki nerde oldun fülân maħfilde seyyidü's-sâdât nazarında ihtiyârî nazarında diye.

Tercümân-ı Bergüzâr

[Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Fe‘ülün]
Süleymâna karıncanıñ nihâni
Çekirge buçu idi⁴ armağanı
Süleymânsın şehâ biz bir karınca
Karıncadan⁵ kabûl it armağanı

6b

Ba‘dehu üç adım ileri varup bu tercemânı okuya.

Tercümân-ı Diğer

Es-selâmu ey âftâb-ı bî-zevâl es-selâmu ey dürr-i deryâ-yı kemâl es-selâmu ey muhsin-i erkân es-selâmu ey mürşid-i şâhib-Gılân es-selâmu ey mürşid-i âhîr zamân es-selâmu ey pâk şâh-ı kâmrân. Diseler ki ve üstâd saña ne virdi ve sen üstâduña ne virdüñ. El-cevâb ben üstâduma irâdet virdüm üstâdum baña icâzet virdi diye. Diseler ki kankı kapudan girdüñ kankı kapudan çıkduñ. El-cevâb irâdet kapusından girdüm icâzet kapusından çıkduñ diye. Bu mes‘ele şöyledür kim üstâd nazarında şâkirde su‘âl olınsa ki ne lâzım ola. Şâkird sözünü yirinde söylemekdür. İkinci vefâ yolında şâbit kadem tırmağdur. Üçüncü ehl-i kerem olup cömerd olmağdur. Dördüncü gökçek sîretlü olmağ ya‘nî içerüsü pâk olmağdur. Beşinci tatlu dillü ve şîrîn sözlü olmağdur. Altıncı her kimesnenüñ haqqında gıybetin itmeye ve kendü nefsinı tekebbür tıtmaya. Diseler ki pederüñ bilîni neyle bağladı. El-cevâb peder bil bağlamaz pend ü naşîhat ider diseler ki

[Sayfa kopmuş]

7a

-duğı vaqtin bu altı nefes emânetin virmek lâzımdur. Evvelâ pîrlerüñ ve ihtiyârlarüñ önine gelüp Qur‘ân-ı ‘azîmü’s-şândan bir iki âyet okıya. Evvelâ şâkirdi irşâd eylemekdür. İkinci şehâvet itmekdür. Üçüncü itdüğü işleri ve kıldüğü fi‘li rızâ-ı Allâh için itmekdür. Dördüncü şıdık ve ihlâs ile Haqq’a yakın olmağdur. Beşinci Bârî

⁴ buçu idi, “buçudı idi” yazılmış.

⁵ “Karıncadan”, “Karıncıdan” yazılmış.

Te'âlâya tevekküli muhkem olmağdur. Altıncı ehl-i tãma' olmayup cümle hevâdan geçüp mazlûm olmağdur ve hem beş vaqt namâzın kılup ve hem üstâdına ve pîr pîş kademine muttaşıl hayr du'â idüp nâmin ferâmûş itmemekdür ve hem yed içinde olan işâretin üstâdından gördüğü gibi teslîm idüp 'avâma tıyurmamağdur. Tã nã-ehlden mahfî tıtmağdur. Ve dahı bir üstâd şâkirdin rub' pãya çıkardukda emânetleri virmek vâcibdür. Şâkirdüñ yüzine bakup ve elin eline alup diye ki şerî'at yanında üstâd-ı kâmil ol ve tarîkat arasında pâydar ol ve haķîkatden haber ol. Ve ma'rifetde ehl-i hâl olup şâd u handân ol ve Hãzret-i Resul şallallãhu 'aleyhi ve sellim yãri olup dũşmãni ağıyãri olup

7b

ğayrı dimeye. Faşl üstâdlar şâkirdler arasında pîrler ve ihtiyãrlar cevãbidur ki dinilir üç nefesdür. Yarım pãya ve rub' pãya lâzımdur şâkirde telkîn itmek gerekdür. Evvelã budur ki zehr-nûş ol. İkinci 'ayb-püş ol. Üçüncü hãmûş ol. Ve bu nefeslerden ğayrı dahı üç nefes Hõrãsãn pîrleri buyurmuşlardur ki bunlardur. Evvelã zehr-iftãr ol. İkinci hãşşa giriftãr ol ya'nî toğrı söyleyici ol. Üçüncü 'ayb-püş ol. Ya'nî demek olur ki gördüğüñ 'aybı şakla. Ve çig sözi söyleme ve işitdüğüñ acı sözleri yudup aşikãre eyleme demek olur. Cümle altı nefes olur üstâddan şâkirde mirãş olan bunlardur elbette 'amel itmesi lâzımdur. Tarîkatde boyun germek haşadur erenler yolu teslîm ve rızãdur. (?) hařã var ise dilimde ya elimde. Dilüm yãhüd elim kesmek revãdur.

3. İkinci Fütüvvet-nâme: Hazã Kitãb-ı Fütüvvet-nâme

Bu fütüvvet-nâmede bel bağlamak, icazet vermek ve silsileler anlatılmaktadır. Eser, Radavî'nin *Mifhãhü'd-Dekâik fî Beyãni'l-Fütüvve ve'l-Hakâik* adlı fütüvvet-nâmesiyle (Gülten-Yılmaz, 2000, 172-197), ilgili yerler bakımından, benzerlikler göstermektedir.

3.1. Muhtevası

Eser, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye duası ile başlamaktadır. Buradan sonra sayfa kopmuştur. Yeni başlayan sayfada fütüvvet silsilesinde on yedinci sırada yer alan Ebû Ubeyde-i Harezmi'nin belinin bağlanması, icazet alması ve ensarın reisi olması bahsi bulunmaktadır. Bu fütüvvet-nâmede 4 sayfa eksik olmakla birlikte, eserde genel olarak Hz. Ali'nin şed kuşattığı kişiler, Hz. Selmân'ın şed bağladığı kimseler ve temsilcisi oldukları meslekler belirtilmiştir.

Selmân-ı Fãrisi'nin belini bağladığı kişiler, eksik sayfaları hariç tutmak kaydıyla, şunlardır: Birinci Ebu'l-Mu'ciz-i Kürdî, İkinci Ebu'n-Naşr 'Abdullãh, Üçüncü 'Amrû ibn 'İmrãn, Dördüncü 'Adiyy ibn Bennãş, Beşinci Ebû 'Amrû 'Abdullãh-ı Vãsıfî, Altıncı Selmân-ı Kũfî, Yedinci 'Ubeyd-i Mısrî, Sekizinci Muhsin ibn 'Osmãn, Dokuzuncu Manşür ibn Kãsım, Onuncu Zeyd-i Hindî, On birinci Dãvüd ibn 'Abdullãh Hãyi, On ikinci Manşür Zãhid-i Kattãn, On üçüncü 'Abdullãh-ı Vãsıfî, On dördüncü 'İmrãn ibn 'Amir El-Ĝarrãn, [...] Otuz ikinci Ebu'n-Naşr Hãşimî-i Bağdãdî, Otuz üçüncü 'Ammãr ibn Yãsir, Otuz dördüncü Esîr-i Hindî Seyyãfî, Otuz beşinci Ebu'l-feth bin 'Abdullãh-ı Basrî, Otuz altıncı Nãşır bin 'Abdullãh-ı Mekķî Dabbãk, Otuz yedinci Naşr-ı Hindî, Otuz sekizinci Hasan-ı Kattãl Ĝazî, Otuz dokuzuncu 'İmrãn Huzã'î, Kırkıncı Naşrullãh-ı Semmãk, Kırık birinci Kãsım bin Naşr, Kırık ikinci Ebû 'Ubeyde-i Cerrãh, Kırık üçüncü Ebu'l-Kãsım 'Abdulvãhid-i Neccãr, Kırık dördüncü Ebû 'Ubeyde-i Hãrrãt, Kırık beşinci Sa'd ibn Ebî Vaķķãş, Kırık altıncı Ebû Muhammed

‘İmrānu'l-Kavvās, Kırk yedinci ‘Āmir bin ‘Abdullāh-ı Şayyāğ, Kırk sekizinci ‘Ömer ibn Nuşayru'l-Vesār, Kırk dokuzuncu ‘Abdulfehḥār-ı Medenī, Ellinci Ġıyās ibn El-Ḥarrās, Elli birinci Ebū Zeyd-i Hindī (Baba Reten), Elli ikinci ‘Avn ibn ‘İmrān, Elli üçüncü ‘Avn ibn Şāribi’r-Rā’ı, Elli dördüncü ‘Abdullāh-ı Bahrī, Elli beşinci Mıkdād.

Silsile verildikten sonra Hz. Peygamber’in onlara dua ettiği belirtilmiş, eser “Temmetü'l-Kitāb” ifadesiyle tamamlanmıştır.

3.2. Metni

7b

Hazā Kitāb-ı Fütüvvet-nāme

Kitāb-ı Fuşülü'l-Mühimme Fī Ma‘rifeti'l-E’imme⁶de getürmüşdür ki çün ḥazret-i şallallāhu ‘aleyhi ve sellem ḥazretleri ḥazret-i ‘Alīye du‘ā kıldı ḥazret-i ‘Alīnün başına [bir imāme]

[Sayfa kopmuş]

8a

şafıyye ser-i ḥalka eyledi ehl-i riyāzetün silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. On yedinci Ebū ‘Ubeyde-i Ḥārezmīnün belin bağladı ve icāzet virdi enşārilerün re’isi dīndi re’islerün silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. Çün Ḥazret-i ‘Alī kerremallāhu vechehu bu zıkr olman aşḥāblaruñ belin bağladı ve icāzet virdi. Andan soñra seccādeye geçüp oturdu ve Selmān-ı Fārisīye Ḥazret-i ‘Alī buyurdu. Yā Selmān sen daḥı aşḥābından murād idenlerün belin bağla ve icāzet vir didi. Pes Selmān emīrül-mü’minīn icāzetiyle ayak üzere tırdı. Evvel Ebu'l-Mu‘ciz-i Kürdīnün belin bağladı ve icāzet virdi. İkinci Ebu’n-Naşr ‘Abdullāhuñ belin bağladı ve icāzet virdi. Cemī’ mükevven ehl-i cullāḥlaruñ silsilesi aña çıkar. Seksen yedi yaşında naḳl eyledi. Ḳabri Rey’dedür raḥmetullāhi ‘aleyh. Üçüncü ‘Amrū ibn ‘İmrānuñ belin bağladı ve icāzet virdi. Etmekcilerün silsilesi aña çıkar ḳabri Baḳī’dedür raḥmetullāhi ‘aleyh. Dördüncü ‘Adıyy ibn Bennāşuñ belin bağladı ve icāzet virdi baḳḳallarūñ ve yemiş şatanlarūñ silsilesi aña çıkar yüz yigirmi yaşında naḳl eyledi ḳabri Ḳuds-i mübārekdedür raḥmetullāhi ‘aleyh. Beşinci Ebū ‘Amrū ‘Abdullāh-ı Vāsīṫīnün

8b

belin bağladı ve icāzet virdi aḣbāzlaruñ silsilesi aña çıkar ḳabri Ḳūmdadur (?) raḥmetullāhi ‘aleyh. Altıncı Selmān-ı Kūfīnün belin bağladı ve icāzet virdi saḳḳālaruñ silsilesi aña çıkar yüz otuz yaşında naḳl eyledi raḥmetullāhi ‘aleyh. Yedinci ‘Ubeyd-i Mıḣrīnün belin bağladı ve icāzet virdi dellāklarūñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. Sekizinci Muḣsin ibn ‘Oḣmān belin bağladı ve icāzet virdi ḥammāmıclaruñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. Tokuzuncı Mañşūr ibn Ḳāsmuñ belin bağladı ve icāzet virdi nāṫırlaruñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. Onıncı Zeyd-i Hindīnün belin bağladı ve icāzet virdi ṫabbāklarūñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. On birinci Dāvūd ibn ‘Abdullāh Ḥāyīnün belin bağladı ve icāzet virdi derzīlerūñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. On ikinci Mañşūr Zāhid-i Ḳattānuñ belin bağladı ve icāzet virdi ḥallāclaruñ silsilesi aña çıkar raḥmetullāhi ‘aleyh. On üçüncü ‘Abdullāh-ı Vāsīṫīnün belin bağladı ve icāzet virdi taḳyācılaruñ

⁶ İbn Sabbāğ’ın kitabıdır.

silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. On dördüncü ‘İmrân ibn ‘Âmir El-Ğarrânuñ belin bağladı ve icâzet virdi.

[Sayfa kopmuş]

9a

rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz ikinci Ebu’n-Naşr Hâşimî-i Bağdâdînuñ belin bağladı ve icâzet virdi serrâclaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz üçüncü ‘Ammâr ibn Yâsirüñ belin bağladı icâzet virdi penbedüzlaruñ silsilesi aña ve pâlândüzlaruñ dañı silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz dördüncü Esîr-i Hindî Seyyâfînuñ belin bağladı icâzet virdi kılıççılaruñ silsilesi aña çıkar yüz yigirmi yaşında naql eyledi kabri Cezîre-i ‘Uşşâkdadur rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz beşüncü Ebu'l-feth bin ‘Abdullâh-ı Basrînuñ belin bağladı ve icâzet virdi bıcağçılaruñ ve kınıcılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz altıncı Nâsır bin ‘Abdullâh-ı Mekki Dabbâkûñ **ضامك** (?) belin bağladı icâzet virdi haymedüzlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz yedüncü Naşr-ı Hindînuñ belin bağladı ve icâzet virdi ferrâşlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz sekizüncü Hâsan-ı Kattâl Ğazînuñ belin bağladı ve icâzet virdi siperdüzlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Otuz toközüncü ‘İmrân Huzâ‘înuñ belin bağladı ve icâzet virdi çâvuşlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırkıncı Naşrullâh-ı Semmâkûñ belin bağladı

9b

ve icâzet virdi balıççılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk birinci Kâsım bin Naşruñ belin bağladı ve icâzet virdi taşçılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk ikinci Ebü ‘Ubeyde-i Cerrâhuñ belin bağladı ve icâzet virdi cerrâhlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk üçüncü Ebu'l-Kâsım ‘Abdulvâhid-i Neccâruñ belin bağladı ve icâzet virdi dülgerlerüñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk dördüncü Ebü ‘Ubeyde-i Hârâtuñ belin bağladı ve icâzet virdi çıkırıçılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk beşüncü Sa’d ibn Ebî Vakķâşuñ belin bağladı ve icâzet virdi tîrendâzlaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk altıncı Ebü Muhammed ‘İmrânu'l-Kavvasuñ belin bağladı ve icâzet virdi yaycıların rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk yedüncü ‘Âmir bin ‘Abdullâh-ı Şayyâğuş belin bağladı ve icâzet virdi boyacılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh yüz otuz yaşında vefât eyledi kabri Yemendedür. Kırk sekizüncü ‘Ömer ibn Nusayru'l-Vesâruñ belin bağladı ve icâzet virdi kirişçilerüñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Kırk toközüncü ‘Abdulfelhâr-ı Medenînuñ belin bağladı

10a

ve icâzet virdi çanağçılaruñ ve çölmekçilerüñ silsilesi aña çıkar yüz altmış iki yaşında naql eyledi kabri Medîne-i münevverededür rahmetullâhi ‘aleyh. Ellinci Ğıyâş ibn El-Hârâşuñ belin bağladı ve icâzet virdi çiftçilerüñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Elli birinci Ebü Zeyd-i Hindî ki aña laķab Baba Reten dirler Hâzret-i Resûlüñ bâğcûvânı idi anuñ belin bağladı ve icâzet virdi bâğcûvânlaruñ silsilesi aña çıkar yüz elli yaşında naql eyledi kabri Hindistânda Egre/Agra kurbında Kâl‘a-i Güvârî **کوری** (?) demek ile ma‘rûf yirde sâkindür rahmetullâhi ‘aleyh. Elli ikinci ‘Avn ibn ‘İmrânuñ belin bağladı ve icâzet virdi hürdefürüşlaruñ ve na‘lçacılaruñ silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Elli üçüncü ‘Avn ibn Şâribi'r-Râ‘înuñ belin

bağladı ve icâzet virdi çobanların silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Elli dördüncü ‘Abdullâh-ı Bahrînün belin bağladı ve icâzet virdi gemicilerin silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Elli beşinci Mıkdâduñ belin bağladı ve icâzet virdi Hâzret-i Resülullâhuñ emîni ve Hâzret-i ‘Alînün şâkirdi idi kaçan kim bir yire kâdî göndermek lâzım gelse anı gönderürler idi imdi kâdîlerin silsilesi aña çıkar rahmetullâhi ‘aleyh. Pes bu zıkr olınan aşhâblar rıdvânullâhi te‘âlâ ‘aleyhim ecma‘ın miyân-beste oldılar. Hâzret-i Resülün ve velînün ellerin öpdiler andan soñra resülullâh şallallâhu aleyhi ve sellem hazretleri anlara dua eyledi.

Temmetü'l-Kitâb

Sonuç

Fütüvvet-nâmeler şifahi geleneğin ve irticalen söyleyişin zabt u rapt altına alınmasının önemini ve gereğini ortaya koyan dinî, edebî ve tarihî bir türdür. Elbette kâmil bir insanın nasıl olması gerektiğini, merasimlerin tertip şeklini, bir meslek mensubunun nasıl olması gerektiğini ve ideal özelliklerini yazılı kayda almak, ilgili sistemin varlığı ve devamlılığı için ehemmiyet arz etmektedir. Bunun farkında olan fütüvvet ehlinin de birçok fütüvvet-nâme kaleme aldıklarını, meşhur fütüvvet-nâmeleri sık sık kopyaladıklarını yahut özetlediklerini, bugün mevcut fütüvvet-nâme literatüründen izleyebilmekteyiz. XIII. yüzyılda Burgazî fütüvvet-nâmesini müteakip kaleme alınan fütüvvet-nâmeler de fütüvvetin ilkelerini ortaya koyan daha çok tercüme veya muhtasar eserlerdir. Üzerinde durduğumuz bu iki fütüvvet-nâme, bu özellikte iki metindir. Mezkr fütüvvet-nâmeler, bilhassa Seyyid Hüseyin ile Radavî'nin fütüvvet-nâmelerinin bazı bölümleri ile benzerlik göstermekte olup, mesleki ve iktisadi meseleleri değil, fütüvvetin adabı ve silsilesini, yani temel bilgi, ilke ve değerlerini ihtiva etmektedir.

Birinci fütüvvet-nâme, nakîbin bir küçeği erenler huzuruna çıkarması ve onlardan icâzet dilemesi ile ilgilidir. Bu bakımdan eser, fütüvvet erkânıyla ilgili bilinen törenin bir hülasası hüviyetindedir. Eseri edebî açıdan değerli kılan husus, metnin fütüvvet-nâme türünde yazılıp, nasihat-nâme türünün de sınırları içerisine girmesi ile ilgilidir. Ayrıca içerisinde yer alan secili söyleyişler ve manzum tercüman da metnin edebî özelliklerindedir.

İkinci fütüvvet-nâme, dört sayfa eksik olmakla birlikte, Hz. Selmân'ın belini bağladığı kişiler ve bu kişilerin meslekleri hakkında bilgiler vermesi açısından önemlidir. Müellif, silsiledeki bazı kişilerin yaşı ve defnedildiği yerlerle ilgili de bilgiler aktarmıştır. Bu metnin edebî özelliği ise “silsile” ile “meslek” bahsini ihtiva etmesi ve böylece şeh-r-engîz ile ta‘rifât-nâme türlerine yaklaşması yönüyledir.

İdeal insandan ideal topluma giden yolda, ideal ilişkileri şekillendirerek ideal bir sosyal hayat inşa etmeyi hedefleyen fütüvvet teşkilatı, kurumsallaşan yapısı ve dinamik varlığı ile Türk toplum hayatına uzun süre yön vermiş bir müessesedir. Bu müessesenin kültür hayatına bıraktığı izlerden olan fütüvvet-nâmeler, dinî, tasavvufî, içtimai, iktisadi, ahlaki konuları ihtiva eden çok yönlü bir edebî türdür. Bu çalışma ile fütüvvet-nâme türüne örnek iki eser tanıtılmış, eserlerin metinleri günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Elbette fütüvvet-nâme yazıcılığına gösterilen rağbet, toplumun fütüvvet teşkilatına temayülü ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla üzerinde durulacak her yeni fütüvvet-nâme, muhakkak ki fütüvvet kültürü ve fütüvvet-nâme literatürü hakkındaki bilgilerimizi derinleştirecektir.

Kaynaklar/References

- Altın, Beyza Özden. *Fütüvvetnâme Yazımı Açısından Minhâcü'l-Mürîdîn ve Mecmûa'nın Yeri ve Önemi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ataç, Ali. *İbn Kayyım El-Cevziyye, Medâricu's-Sâlikîn*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- Coşkun, Vildan. "Molla Yusuf'un Fütüvvet Risalesi", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 27 (2021), 75-126.
- Erünsal, İsmail. *Yirmi İki Mürekkep Damlası Osmanlı Sosyal ve Kültürel Tarihi Üzerine Sohbetler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Fütüvvet-nâme*. Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Nu. 06 Mil YzA 2031/1.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. "Fütüvvet-nâme-i Şeyh Seyyid Huseyn ibni Gaybî", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 17 (1955), 73-126.
- Gülten, Sadullah-Yılmaz, Hacı. *Fütüvvet-nâme-i Kebîr, Miftahü'd-Dekâik fî Beyânî'l-Fütüvve ve'l-Hakâik*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2000.
- Köksal, M. Fatih-Ayçiçeği, Bünyamin. *İki Fütüvvetnâme Sabuncuoğlu Şerefeddîn Fütüvvetnâmesi Bursalı Hoca Cân Fütüvvetnâmesi*. Ankara: T.C. Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkarlar Ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2020.
- Ocak, Ahmet Yaşar. "Fütüvvetnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/264-265. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.
- Torun, Ali. *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı, 1998.
- Yavuz, A. Fikri. *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*. İstanbul: Sönmez Yayınları, 2002.
- Yılmaz, Ozan. "Farsça Fütüvvetnâmelerden Hareketle Esnaf Pîrleri ve Fütüvvet Âdabı Üzerine Bir Değerlendirme". *1. Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu (15-17 Ekim 2008) Bildiriler Kitabı*, C. II/ 1174-1193, Kırşehir, 2011.

Ek 1: Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Nu. 06 Mil Yz A 2031/1'da Bulunan "Hazā Kitāb-ı Fütüvvet" Başlıklı Birinci Fütüvvet-nāme'nin İlk Varağı

Hudud-ı Fütüvvet

ای طالب کل و گاه او که هر یک بومعباری
 بیسه بدوی حریدد و کا شاکر دلق و و کون
 و بنف جعفری حریم اوله هر یک بومعباری
 و بوبلری بیسه بومعباری انا نمسه کا استاد
 نامی اسناد در و پیر پرورگی بودند و شاکر
 روان نمسی رواد کله و آله اعلم **ترجمان**
 آله سنان کویله بیاره ففیر آله اومده بر کذارم
 حجت خندان اولاده بایرم **کتاب فیتة اهل کربلا**
 جنی نقب کویچگری التوب فیودنا البحر و کبر دله
 التسلام علیکم یا اهل جماعت دینه **ترجمان**
 علیکم سلام با طالب اهل جماعت اهل کربلا
 علیکم یا اهل شریعت التسلام علیکم سلام
 با طالب اهل شریعت التسلام علیکم یا اهل
 طریقت علیکم سلام یا اهل طریقت التسلام
 علیکم یا اهل معرفت علیکم سلام با طالب
 اهل معرفت التسلام علیکم یا اهل حقیقت
 علیکم سلام با طالب اهل حقیقت سلام بوجده
 رد ایلار آندنصکره دیر اوکی ارنلر طریقت فرزند

بر کویچک بیسه رد اولر سز اولر نظر نه روایت
 اعلک استاز نه بوردن حاضر اولان ارنلر اوکوره
 آله کبر آله کبر آله کبر آله کبر آله کبر
 و لاجول و لافق انا بالله العلی العظیم در بر
 آندنصکره ارنلر اجاز نیله دیوب استاد لرنیک
 الرنیک او بدور **ب** کس **الله**
 ای طالبان ارنلر طریقت بیچکی سوال استاز
 طریقت اولی ندره و آخری ندره **بود** رک
 تسلیم اکرده **ه** استاد به شاکر مابنده
 بر عهد و اردر اول عهد بود رک **ه** اول استا
 شاکر حفته نفس امانی اوله و شاکر دخی
 حفته نفس امانی اوله جانین صداقت
 و مصافات اوله **ه** استاد شاکره
 نبی خدمت کویسنه اوکی خدمت اولدر که
 مفصلی کینه تسلیم آندکه واروب دوکان لجن
 جاروب چکله ارنلر خدمت اولدر که تمجاده
 برینه صالوب رعنا عمکله ارنلر خدمت اولدر که
 سابققدر دور دخی خدمت اولدر که الشون
 ادبانه و بسخی خدمت اولدر که آندنصکره

Ek 2: Ankara Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Nu. 06 Mil Yz A 2031/1'da Bulunan
"Hazâ Kitâb-ı Fütüvvet-nâme" Başlıklı İkinci Fütüvvet-nâme'nin İlk Varağı

